

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора
Бондаренка Валентина Володимировича на дисертацію
Бабаєва Юрія Гаджимірзайовича «Методика розвитку рухових якостей
курсантів у процесі фізичного виховання в польових умовах», подану на
здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 01 – Освіта/педагогіка,
за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки

Актуальність теми дисертаційної роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами.

Військова агресія проти нашої держави актуалізувала питання підвищення якості професійної підготовленості майбутніх офіцерів Збройних Сил (далі – ЗС) України. В умовах прямої загрози денационалізації, втрати державної незалежності та потрапляння у сферу впливу іншої держави, виникла нагальна необхідність переосмислення досягнутого та здійснення системних заходів, які спрямовані на посилення ефективності фізичної підготовки курсантів-майбутніх офіцерів, зокрема в польових умовах.

Загальновідомо, що головною ударною силою Сухопутних військ ЗС України є танкові війська України. Танк – один із найпотужніших засобів тактичного рівня під час ведення бойових дій. Діючи масовано на головних напрямках, танкові підрозділи здатні самостійно та у взаємодії з іншими підрозділами долати оборону противника, вести високоманевровані бойові дії, просуватися на велику глибину, знищувати резерви противника, захоплювати та утримувати найважливіші рубежі й забезпечувати стрімке досягнення цілей бою та операції. Ефективність виконання визначених завдань передусім залежить від рівня професійної підготовленості командирів та усього екіпажу танків.

Тему дисертаційного дослідження Бабаєва Юрія Гаджимірзайовича вважаємо достатньо аргументованою, оскільки її обрання відповідає завданню щодо підвищення якості підготовки майбутніх фахівців танкових військ до виконання службових обов'язків.

Сучасна бойова діяльність військовослужбовців танкових підрозділів Сухопутних військ ЗС України у війні проти російських окупантів супроводжується дією низки несприятливих чинників та висуває високі вимоги як до фізичної підготовленості майбутніх фахівців танкових військ, так і до рівня їх морфо-функціонального розвитку, соматичного здоров'я та психоемоційного стану.

Автор зазначає, що для підвищення якості професійної підготовленості майбутніх фахівців танкових військ під час їх навчання у вищих військових

навчальних закладів (далі – ВВНЗ) відбулося посилення практичної складової освітнього процесу. Зазначене передбачає суттєве збільшення обсягів польових практичних занять на полігонах. Разом із тим, спостереження за рівнем фізичної підготовленості курсантів-танкістів, які повертаються з польових виходів, а також за показниками їх морфо-функціонального та психоемоційного стану, соматичного здоров'я свідчать про їх суттєве погіршення. При цьому, величина змін у зазначених показниках залежить від року навчання курсантів і тривалості польових виходів.

Дисертант виокремлює низку причин зниження рівня розвитку рухових якостей курсантів-танкістів упродовж польових виходів, зокрема: відсутність у цей період навчальних занять фізичної підготовки; значні обсяги рухової активності курсантів під час практичних занять на озброєнні та військовій техніці; низький рівень мотивації до виконання фізичних вправ у процесі супутнього фізичного тренування; відсутність належної матеріальної бази для самостійних занять фізичними вправами в польових умовах; недостатній рівень знань, умінь і навичок командирів курсантських підрозділів для проведення фізичного тренування в польових умовах.

На підставі ґрунтовного вивчення наукової та науково-методичної літератури автор встановив, що питання обґрунтування форм, методів і засобів розвитку та підтримання на належному рівні професійно важливих у сучасній бойовій діяльності рухових якостей майбутніх фахівців танкових військ під час польових виходів є недостатньо розкритим. Також потребує вивчення та розроблення практичних рекомендацій командирам курсантських підрозділів щодо проведення фізичного тренування в польових умовах, залежно від року навчання курсантів-танкістів, рівня їх фізичної підготовленості та тривалості польових виходів.

З огляду на зазначене, актуальність теми дисертаційної роботи Бабаєва Юрія Гаджимірзайовича «Методика розвитку рухових якостей курсантів у процесі фізичного виховання в польових умовах», поданої на рецензування, сумнівів не викликає.

Дисертаційну роботу виконано відповідно до тематики науково-дослідної роботи Військового інституту танкових військ Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» («Розробка макету мультимедійного програмного комплексу дистанційного навчання керівників форм фізичної підготовки Збройних Сил України»; державний реєстраційний номер 0121U111993), науково-дослідної роботи Національного університету оборони України на тему «Оптимізація змісту фізичної підготовки військовослужбовців органів військового управління на період дії правового режиму воєнного стану» (державний реєстраційний

номер 0124U001923), а також планів науково-дослідної роботи кафедри теорії та методики фізичного виховання Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 5 від 24 листопада 2022 року).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційному дослідженні. Обґрунтування наукових положень дисертації є достатньо переконливим. Дисертант використав різні методи, що допомогли одержати різноаспектну й адекватну інформацію, відповідали вимогам системного підходу та критеріям якості педагогічних вимірювань, зокрема таким, як об'єктивність, надійність, валідність тощо.

Структура роботи послідовна, цілком відповідає поставленим завданням. Науковий апарат дослідження сформульовано чітко та коректно.

Предмет дослідження – зміст, форми, методи та засоби розвитку й підтримання рухових якостей у курсантів-танкістів у процесі фізичного виховання в польових умовах – є складовою об'єкта.

Автор застосовує комплекс відповідних методів дослідження, серед яких: теоретичні – бібліосемантичний, системний аналіз та узагальнення педагогічної, психологічної наукової літератури; емпіричні – педагогічне спостереження, тестування, педагогічний експеримент, медико-біологічні (антропометричні вимірювання та фізіометрія), психолого-діагностичні та соціологічні.

Для визначення достовірності отриманих даних застосовано методи математичної статистики.

Оцінка змісту та завершеності дисертації. Мета, завдання та матеріал дослідження зумовили відповідну структуру роботи, яка містить анотацію, вступ, три розділи, висновки до них, загальні висновки, список використаних джерел, додатки. Обсяг основного тексту становить 187 сторінок, містить 38 таблиць і 51 рисунок.

У першому розділі здійснено аналіз сучасного стану фахової підготовки майбутніх фахівців танкових військ у процесі фізичного виховання в польових умовах; опрацьовано наукові роботи, які висвітлюють особливості фізичної підготовки військовослужбовців різних спеціальностей; висвітлено теоретичні засади розвитку та підтримання рухових якостей курсантів – майбутніх фахівців танкових військ у процесі фізичного виховання в польових умовах.

На підставі аналізу наукових праць здобувач з'ясовує, що сучасна бойова діяльність фахівців танкових підрозділів під час виконання завдань за

призначанням відбувається переважно зі значним фізичним навантаженням і психічним напруженням. При цьому ступінь зниження боєздатності військовослужбовців у ході виконання бойових завдань визначається величиною і характером навантажень і напружень, спеціальною виучкою, рівнем фізичної підготовленості, фізичного розвитку, станом здоров'я та іншими чинниками.

Ключовими руховими якостями фахівців танкових військ, які забезпечують ефективність їх професійної та бойової діяльності, є силові якості зокрема сила та силова витривалість. Ефективне виконання службових завдань потребує належного рівня сформованості військово-прикладних рухових навичок, серед яких: перенесення ваги, долання перешкод, метання гранат, швидка посадка в техніку та висадка з неї тощо.

Перебування у польових умовах спричинює у військовослужбовців фізичну втому, значне нервово-психічне напруження, стрес. Фізична втома під час виконання бойових завдань та інженерних робіт, пов'язаних з великим обсягом фізичних навантажень, знижують рівень психологічної стійкості військовослужбовців.

Дисертант встановив, що більшість основних форм фізичної підготовки під час польових виходів курсантів-танкістів не проводиться. Фізичне тренування у процесі навчально-бойової діяльності, яке здійснюється у вигляді супутнього фізичного тренування сприймається курсантами здебільшого негативно, оскільки значні обсяги практичних занять на техніці й озброєнні призводять до втоми і погіршення рівня мотивації. Як наслідок зазначене призводить до погіршення рівня фізичної підготовленості курсантів після повернення з польових виходів.

Здобувач переконаний, що самостійна підготовка, яка може проводитися індивідуально та в складі підрозділу в позанавчальний час із застосуванням підручних засобів, вправ із вагою власного тіла, предметів та інших засобів є достатньо ефективною формою фізичної підготовки курсантів-танкістів під час польових виходів. Однак, недостатній рівень знань, умінь та навичок командирів курсантських підрозділів у проведенні фізичного тренування з особовим складом зумовлює необхідність обґрунтування та розроблення методики розвитку рухових якостей курсантів-танкістів у процесі фізичного виховання в польових умовах залежно від року навчання курсантів, рівня їх фізичної підготовленості та тривалості польових виходів.

У другому розділі, на підставі проведених досліджень, дисертант встановив, що за час польових виходів різної тривалості рівень розвитку всіх рухових якостей, соматичного здоров'я, психоемоційного стану курсантів-

танкістів усіх років навчання погіршується. Зокрема найгірший рівень зафіксовано в показниках розвитку сили, витривалості, силового індексу, життєвого індексу, індексу Робінсона, рівня соматичного здоров'я, емоційного стану. При цьому, чим більша тривалість польових виходів, тим вираженіше погіршення досліджуваних показників. Вивчаючи мотивацію курсантів-танкістів до занять фізичними вправами в польових умовах автор виявив, що переважна більшість опитаних курсантів (86,5 %) переконана в позитивному впливі фізичної підготовки на виконання завдань за призначенням фахівцями танкових військ; на думку 70,4 % курсантів-танкістів професійно значущими руховими якостями фахівців танкових підрозділів є силові якості. Найефективнішими формами фізичної підготовки під час польових виходів курсанти вважають індивідуальне фізичне тренування під час самостійної підготовки (53,2 %); серед найефективніших засобів – вправи для розвитку силових якостей (68,5 %).

На підставі проведених досліджень дисертант обґрунтував авторську експериментальну методику розвитку та підтримання рухових якостей курсантів-танкістів у процесі фізичного виховання в польових умовах, яка містить три взаємопов'язані компоненти (формувальний, змістовно-результативний та оціночно-корегувальний) та спрямована на підтримання фізичної готовності курсантів-танкістів до навчально-бойової та майбутньої професійно-бойової діяльності на досягнутому рівні під час польових виходів різної тривалості. Сутність авторської експериментальної методики полягає в диференціації засобів, методів, величини та спрямованості фізичних навантажень під час самостійної роботи (індивідуального фізичного тренування), залежно від року навчання курсантів-танкістів, рівня їх фізичної підготовленості та тривалості польових виходів. Здобувач розробив комплекси фізичних вправ для індивідуальних фізичних тренувань кондиційної та рекреаційно-оздоровчої спрямованості на основі науково обґрунтованого співвідношення засобів загальної та спеціальної фізичної підготовки.

У третьому розділі розглянуто критерії оцінювання ефективності методики розвитку та підтримання рухових якостей курсантів-танкістів у процесі фізичного виховання в польових умовах (загально-фізичний, спеціально-прикладний, професійно-бойовий, морфо-функціональний, психо-емоційний). На підставі розроблених критеріїв обґрунтовано порядок оцінювання загального рівня фізичної готовності курсантів-танкістів до навчально-бойової та майбутньої професійно-бойової діяльності за традиційною 100-бальною шкалою. Оцінювання ефективності авторської методики за розробленими критеріями засвідчило її перевагу, порівняно з традиційною методикою фізичного виховання у польових умовах. Виявлено,

що індивідуальні фізичні тренування, що проводилися під час самостійної роботи за авторською експериментальною методикою є ефективнішими щодо підтримання фізичної готовності курсантів-танкістів на досягнутому рівні під час польових виходів різної тривалості. За всіма досліджуваними критеріями зміни, які відбулися у показниках курсантів-танкістів ЕГ виявилися менш вираженими на всіх курсах навчання, порівняно із КГ після польових виходів тривалістю 2 та 4-6 тижнів. Наприкінці формувального етапу педагогічного експерименту у курсантів ЕГ виявлено достовірно кращі, ніж у КГ, показники загальної та спеціальної фізичної підготовленості, військово-прикладних рухових навичок у виконанні нормативів бойової підготовки, морфо-функціонального розвитку, соматичного здоров'я, психоемоційного стану.

Підсумки дисертаційного дослідження відображено в загальних висновках, що корелюють з висновками до кожного з розділів і відображають досягнення мети й завдань дослідження.

Наукова новизна та достовірність наукових положень дисертаційної роботи. Наукова цінність дисертаційного дослідження Ю. Г. Бабаєва зумовлена передусім тим, що в роботі вперше: теоретично обґрунтовано та розроблено методику розвитку та підтримання рухових якостей курсантів-танкістів у процесі фізичного виховання в польових умовах; обґрунтовано критерії оцінювання ефективності цієї методики.

Дисертант удосконалив процес формування та підтримання фізичної готовності курсантів – майбутніх фахівців танкових військ Сухопутних військ ЗС України у польових умовах, що передбачає раціональне застосування форм, методів та засобів фізичного виховання залежно від року навчання курсантів, рівня їх фізичної підготовленості й тривалості польових виходів, з урахуванням специфіки їх майбутньої професійної та бойової діяльності та вимог до розвитку професійно важливих рухових якостей.

Подальшого розвитку набули: питання мотивації курсантів до занять фізичними вправами в польових умовах; динаміки фізичної підготовленості, фізичного розвитку, функціонального стану, здоров'я та психоемоційного стану курсантів різних років навчання упродовж польових виходів різної тривалості; взаємозв'язку рівня розвитку рухових якостей курсантів-танкістів з успішністю виконання ними професійно-бойових завдань.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробленні методики розвитку та підтримання рухових якостей курсантів-танкістів у процесі фізичного виховання в польових умовах, виокремленні критеріїв оцінювання ефективності розробленої методики, а також впровадженні отриманих результатів в освітній процес фізичного виховання курсантів ВВНЗ.

Основні положення та результати дослідження впроваджено в освітній процес фізичного виховання курсантів Військового інституту танкових військ Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (акт від 26 липня 2024 року), Житомирського військового інституту імені С. П. Корольова (акт від 23 липня 2024 року), Військової академії (м. Одеса) (акт від 25 липня 2024 року).

Теоретичні положення та практичні результати дослідження можуть бути використані викладацьким складом кафедр фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки і спорту ВВНЗ Сухопутних військ ЗС України під час розроблення навчально-методичного забезпечення та викладання навчальної дисципліни «Фізичне виховання, спеціальна фізична підготовка»; командирами курсантських підрозділів під час організації та здійснення польових виходів різної тривалості. Розроблена методика може бути адаптованою до освітнього процесу з фізичного виховання курсантів закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання.

Для виконання поставлених завдань автор опрацював 229 джерел, зокрема 42 – іноземними мовами, що засвідчує належний теоретичний аналіз досліджуваної проблематики. Основні наукові положення, висновки та результати дисертаційного дослідження висвітлено в 15 наукових працях, із них 7 наукових статей – у фахових виданнях України, 1 стаття в науковому виданні, що індексується в наукометричній базі Web of Science, 7 тез доповідей – у матеріалах наукових конференцій.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. Загалом високо оцінюючи результати дослідження Бабаєва Юрія Гаджимірзайовича, вважаємо за доцільно висловити деякі міркування, що виникли в процесі рецензування дисертації та потребують окремих уточнень і пояснень:

1. У дисертаційному дослідженні у підрозділ 1.1 на с.17 автор, подаючи інформацію щодо танків, які перебувають на озброєнні ЗС України зазначає, що опис та основні технічні характеристики українських танків, а також боєприпасів до них наведено у таблицях А1 і А2 додатку А (с. 258–262). Оскільки зазначена інформація не є ключовою для дослідження та задля зменшення загального обсягу дисертаційної роботи видається не раціональним її висвітлення.

2. У підрозділі 1.3, вивчаючи особливості фізичного тренування курсантів-танкістів у польових умовах дисертант констатує, «...що на підставі аналізу наукової літератури важливим чинником, який зумовлює спеціальну спрямованість фізичної підготовки є характер прийомів і дій військовослужбовців під час професійної та бойової діяльності. Професійна діяльність військових фахівців здебільшого потребує комплексного прояву

їх фізичних якостей та навичок...» (с. 52). Далі, у підрозділі 2.7 (с. 171) дисертант знову трактує ці висновки. Видається недоцільним таке дублювання.

3. У підрозділі 2.1. (с. 106) автор зазначає, що для оцінювання особливостей психоемоційного стану курсантів до та після польових виходів використовували психолого-діагностичні методики, серед яких: «Самооцінка емоційного стану» (запропонована А. Уессманом і Д. Ріксом); «Шкалована самооцінка психофізіологічного стану» (запропонована О.М. Кокуним); «Оцінювання нервово-емоційного напруження» (запропонована Т. А. Немчин). Потребує уточнення чим саме зумовлено вибір зазначених методик діагностування.

4. Теоретичні й організаційно-методичні положення авторської методики розвитку рухових якостей курсантів у процесі фізичного виховання в польових умовах необхідно було б оформити як методичні рекомендації для ознайомлення науково-педагогічних працівників і курсантів.

5. Подекуди у роботі трапляються друкарські огріхи.

Однак висловлені зауваження мають рекомендаційний характер, принципово не знижують позитивної оцінки рецензованої роботи, яка є ґрунтовним, цілісним, самостійним і завершеним дослідженням.

Дотримання академічної доброчесності. Аналіз тексту дисертації Бабаєва Юрія Гаджимірзайовича «Методика розвитку рухових якостей курсантів у процесі фізичного виховання в польових умовах» свідчить про відсутність порушень автором вимог академічної доброчесності. У тексті дисертації та наукових публікаціях здобувача не виявлено академічного плагіату, фабрикацій та фальсифікацій. У роботі наявні всі необхідні посилання на використані джерела інформації в разі використання ідей, тверджень, відомостей, а також надано достовірну інформацію щодо результатів наукової роботи.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам. З огляду на викладене вище, дисертація Бабаєва Юрія Гаджимірзайовича «Методика розвитку рухових якостей курсантів у процесі фізичного виховання в польових умовах» за науковою новизною, обґрунтованістю, теоретичною та практичною значущістю отриманих результатів відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами й доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283; від 19 травня 2023 року № 502; від 03 травня 2024 року № 507), наказу МОН України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення

дисертацій» (зі змінами від 31 травня 2019 року № 759) і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, зі змінами від 21 березня 2022 року № 341, від 19 травня 2023 року № 502 та від 03 травня 2024 року № 507), а її автор, Бабаєв Юрій Гаджимірзайович, заслуговує присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 01 – Освіта/педагогіка, за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки.

Офіційний опонент

**доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри спеціальної фізичної підготовки
Національної академії
внутрішніх справ**

Валентин БОНДАРЕНКО

